

УДК 316.612:[331.544:378]

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.1.7>**Лада МАЗАЙ**

аспірантка кафедри психології та соціальної роботи,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21001
ORCID: 0000-0002-9532-5996

Володимир ШТИФУРАК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21001
ORCID: 0000-0002-2483-817X

Lada MAZAI

PhD Student at Department of Psychology and Social Work,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
32 Ostrozkoho str., Vinnytsia, Ukraine, 21001
ORCID: 0000-0002-9532-5996

Volodymyr SHTYFURAK

Candidate of Sciences in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at Department of Psychology and Social Work,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
32 Ostrozkoho str., Vinnytsia, Ukraine, 21001
ORCID: 0000-0002-2483-817X

НАРАТИВНІ ТЕХНІКИ У ПСИХОКОРЕКЦІЇ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

THE NARRATIVE TECHNIQUES IN PSYCHOCORRECTION OF RESOURCE PROVISION FOR FUTURE PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT

В умовах сучасного трансформаційного суспільства проблематика професіоналізації представників соціономічних професій набуває широкої популярності у науковому середовищі. Виявлені низкою зарубіжних та вітчизняних науковців проблеми навчальної мотивації студентів-психологів загострюють актуальність дослідження ресурсного забезпечення професійного становлення цих фахівців, а також створюють запит на пошук ефективних шляхів його психокорекції.

Метою пропонованої розвідки є теоретичне та практичне осмислення проблеми ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів з презентацією авторської нарративної техніки психокорекції його структурних елементів.

Методологію дослідження сформувавши методи теоретичного аналізу проблематики, методи психологічної діагностики; принципи нарративного напрямку психотерапії та розроблена на їхній основі авторська техніка конструювання образу «Я – майбутній психолог» з використанням методу проєктивного малюнку; контент-аналіз. Учасниками тренінгового формату, в якому застосовувалась техніка, стали студенти 4-го курсу денної форми навчання спеціальності 053 Психологія Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (32 особи), які перед тим взяли участь в емпіричному дослідницькому експерименті.

Результатом проведення техніки стало визначення смислового ядра записів студентів-психологів за такими категоріями, як основа професійного становлення, слабкі сторони, сильні сторони, емоції та почуття, що пов'язані з професією, труднощі професійного становлення, шляхи вирішення таких труднощів. За допомогою контент-аналізу та якісної інтерпретації отриманого словесного і візуального матеріалів виявлено, що студенти-психологи переживають страх починати професійну діяльність, робити помилки, здобувати досвід. Це відображається у їхній невпевненості, відсутності конкретних шляхів вирішення труднощів професійного становлення та внутрішніх опор забезпечення професіоналізації.

Висновки. У результаті використання нарративної техніки додатково визначено проблемні тенденції ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, зокрема уточнена специфіка

емоційного ставлення до свого фахового «Я-образу» у середовищі студентів-психологів. Уточнено напрями подальшого психокорекційного впливу.

Ключові слова: професійне становлення, майбутні психологи, ресурсне забезпечення, нарративний підхід, нарратив, самодетермінація.

In the conditions of modern transformational society, the problem of professionalization of socio-economic professions representatives is gaining wide popularity in the scientific environment. The problems of educational motivation in students of psychological specialty, that are revealed by a number of foreign and domestic scientists, aggravate the urgency of research of resource provision for future psychologists' professional development and also create demand for the search of effective ways of its psychological correction.

The purpose of article is a theoretical and practical reflection of the problem of resource provision for future psychologists' professional development with the presentation of the author's narrative technique for its structural elements psychological correction.

Methods. The research methodology was formed by methods of theoretical analysis of the problem, methods of psychological diagnosis; with the help of narrative approach principles, it was created the author's technique of constructing the image "I am a future psychologist" with additional use of the projective drawing method; content analysis. Participants of the training format, in which the technique was used, were 4th year full-time students majoring at 053 Psychology of Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University (32 recipients), who had previously participated in an empirical research experiment.

In the result of the used technique, it was determined the semantic core of students' notes in such categories as the professional development basis, weaknesses, strengths, emotions and feelings related to the profession, difficulties in professional development, ways to solve such difficulties. With the help of content analysis and qualitative interpretation of the received verbal and visual materials, it was found that students are afraid to start a professional career, make mistakes, gain experience. This is reflected in their insecurity, lack of concrete ways to solve the difficulties of professional development and internal base of professionalization.

Conclusions. Finally, with the help of narrative technique, the problematic tendencies of resource provision for future psychologists' professional development are additionally identified, in particular, the specifics of emotional attitude to one's professional "I-image" among students-psychologists are specified. The directions of further psychological correctional influence have been adjusted.

Key words: professional development, future psychologists, resource provision, narrative approach, narrative, self-determination.

Актуальність дослідження. Проблема тика професійного становлення молодих фахівців є однією з найактуальніших в умовах сучасного трансформаційного суспільства. У першу чергу, специфіка ринку праці ХХІ століття не позбавлена постмодерністських загальнокультурних тенденцій, через які будь-який особистісний розвиток не є більше лінійним, а передбачає велику кількість варіантів удосконалення та самореалізації. По-друге, стрімкий розвиток науково-технічного прогресу кожного року змінює умови трудової діяльності та висуває нові вимоги до фахівців різних галузей. Сьогодні бути професіоналом у тій чи тій царині це не просто мати набір необхідних професійно важливих властивостей та володіти необхідними компетенціями, це також створення особистісного бренду, визначення своєї унікальності у конкурентному середовищі.

Винятком не є професійне становлення майбутніх психологів як представників соціономічних професій, або ж типу «людина-людина». Основне навантаження у роботі таких фахівців полягає у їхньому інтенсивному щоденному контакті з іншими людьми, який не завжди наповнений позитивними емоціями. Завданням психолога-консультанта є надання психологічної допомоги у кризових проблемних ситуаціях, що у свою чергу вимагає від нього не тільки

високого рівня кваліфікованості та компетентності, а й особистої життєстійкості, стресостійкості й часом нематеріальної внутрішньої мотивації.

У зв'язку з цим стає актуальним питання ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, зокрема в аспекті їхнього особистісного потенціалу виконувати професійну діяльність. Зауважимо, що наукова проблематика професійного становлення, розвитку, самореалізації, самоактуалізації тощо не є новою у психології та постійно оновлюється новими знаннями. Так, помітними в цій галузі стали розвідки таких науковців, як В. Андрущенко, О. Анісімов, О. Болотова, А. Деркач, В. Кремень, Н. Кузьміна, Е. Зеєр, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Орбан-Лембрик, Н. Пов'якель та інші. Професійна самовизначеність та ідентичність є предметом дослідження Ф. Вондрачека, Д. Блуштейна, Е. Ермолаєвої, Л. Шнейдер, Ю. Поваренкова, Н. Іванова, М. Абдулаєвої. Психологічні особливості професійної готовності досліджували М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Понаморенко, М. Котик, К. Платонов. У західній психології над цією проблематикою працювали Ф. Парсонс, Г. Мюнстенберг, Т. Боген, У. Мозей, Е. Бордін, Е. Роу, Дж. Холланд, Х. Томс, Г. Рис, Д. Лідеман, О'Хара, Д. Сьюпер, Дж. Левінджер.

Список науковців-дослідників, що працювали чи далі продовжують свої наукові пошуки у проблематиці професійного розвитку особистості не обмежується зазначеними прізвищами. Однак, жодне із на сьогодні проведених досліджень не розкриває повною мірою структуру системи ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, що робить цю тему актуальною.

Крім цього, виявлені науковцями проблеми професійного становлення майбутніх психологів також загострюють важливість обраної нами проблематики. Зокрема, такі дослідники як Л. Настасія та А.-М. Казан зауважують, що студенти-психологи третього року навчання та частина здобувачів вищої освіти випускних курсів мають нереалістичні уявлення про свій фах та професійну діяльність, переживають сумніви щодо своєї професійної придатності й ефективності, що супроводжуються страхом перед безпосереднім застосуванням своїх умінь та навичок на практиці, тривогою щодо початку роботи з реальними клієнтами [11]. Часто ці проблеми доповнює зниження мотивації до навчання на середині терміну фахової підготовки.

Такі тенденції визначають потребу не тільки у визначенні необхідних компонентів ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, специфіки їхнього розвитку, а й створюють запит на розробку системи психокорекційних заходів щодо їхнього покращення.

З огляду на викладене, метою пропонованої розвідки ми обрали теоретичне та практичне осмислення проблеми ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів з презентацією нарративної техніки для психокорекції його структурних елементів.

Методологія дослідження. У результаті емпіричного дослідження психологічних особливостей ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, проведеного на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського визначено його негативні тенденції у респондентів 4-го курсу денної форми навчання спеціальності 053 Психологія (кількістю 32 особи із загальної кількості респондентів вибірки різних курсів 130 осіб). Зокрема за проведеною методикою діагностики професійної ідентичності (МПП) виявлено досягнуту позитивну професійну ідентичність (далі ПІ) тільки в 11 % респондентів. Діагностовано домінування кризи (мараторію) ПІ у 18% респондентів, передчасної ПІ – 3%, псевдо позитивної ПІ – 32%, дифузної

ПІ – 25%. Крім цього, спостерігається низький рівень вираження у структурі навчальної мотивації навчально-пізнавальних мотивів (40,6%), мотивів творчої реалізації (37,5%) та професійних мотивів (16%) за методикою діагностики навчальної мотивації студентів А. Реана та В. Якуніна. У 32% студентів-психологів 4 курсу визначено дуже низький рівень потреби у професійній самореалізації, у 16% – низький та у 16% – негативну динаміку професійної самореалізації за багатфакторним опитувальником самореалізації особистості. Зауважимо, що отримані результати є частиною дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії, що наразі не завершено.

На основі помічених тенденцій для студентів-психологів 4-го курсу навчання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського розроблена тренінгова програма, у структуру якої включені техніки нарративного підходу як методу конструювання та реконструювання власної життєвої історії, а саме програми свого професійного становлення. До складу тренінгової групи було відібрано 16 студентів із 32 осіб, які пройшли психодіагностичне дослідження. У пропонованій розвідці представлено результати застосування однієї з авторських технік, що ґрунтується на принципах нарративного підходу. За допомогою контент-аналізу рефлексій респондентів, а також інтерпретації елементів малюнків нами викладені основні висновки щодо використання презентованої техніки та її подальшого використання з психокорекційною метою.

Виклад основного матеріалу. За допомогою теоретичного аналізу наукових джерел нами встановлено, що ресурсне забезпечення є поняттям досить новим у психології, натомість ним часто послуговуються у галузі економічних досліджень та менеджменті. Однак зауважимо, що у психологічній науковій парадигмі зверталась увага на феном особистісних ресурсів, які також отримували назву психологічного потенціалу в аспектах самореалізації та психоемоційного здоров'я. Особливу увагу цим поняттям приділяли науковці гуманістичного та клієнтоцентрованого підходів, а саме В. Франкл, Е. Фромм, К. Роджерс [8], [9], [14].

У теоріях подолання стресу, категорія «ресурс» фігурує у концепції С. Хобфолла, який запропонував розділяти цю властивість на два типи – зовнішні (ті, які притаманні навколишньому середовищу та можуть бути використаними індивідом) та внутрішні (ті, які властиві особистості) [10].

У системі ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів через теоретичне моделювання предмету дослідження та звернення до дотичних за проблематикою наукових розвідок нами визначені його елементи як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Зокрема до останніх віднесено особливості соціокультурного середовища закладу вищої освіти (далі ЗВО), специфіка професійної теоретичної та практичної підготовки, професійне психологічне середовище в Україні та за її межами і сформована в ньому фахова культура. На важливості цих елементів у професійному становленні студентів-психологів акцентують увагу сучасні зарубіжні дослідники Н. Елман, В. Робінер, Дж. Ілфельд-Кай, А. Шейх, Д. Мілн, Б. Макгрегор [13], [6]. Крім цього, на важливості соціокультурного середовища ЗВО в професійному становленні майбутніх фахівців акцентують увагу вітчизняні науковиці І. Холковська, шведські науковці К. Інгланд, А. Олофссон та англійська дослідниця Л. Прайз [2], [7].

До основних компонентів внутрішнього ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів віднесено здатність до самодетермінації, рефлексію, критичне та аналітичне мислення, розвинені емоційний інтелект й емпатія, позитивна мотивація та спрямованість на розвиток у професії, позитивне самоставлення, потреба у самореалізації, нематеріальні професійні мотиви, самоефективність, уміння долати стрес адаптивними копінг-стратегіями, ефективність для інших через використання набутих умінь та навичок на практиці, гнучкість поведінки, толерантність до невизначеності, сформовані позитивні професійна «Я-концепція» та ідентичність.

На цінності для професійного становлення майбутніх психологів таких індивідуально-психологічних властивостей, як критичне осмислення свого життєвого досвіду, розуміння своєї самоцінності, самовпевненість, самоефективність у стресових ситуаціях, толерантність до ситуацій фрустрації, здатність концентрувати свідомість на актуальному моменті реальності, спонтанність, гнучкість, креативність наголошують румунські психологи-дослідники Л. Настасія, А.-М. Казан [11].

Важливе значення у забезпеченні ефективної професіоналізації таких властивостей, як здатності до критичного та логічного аналізу, концептуалізації проблем та їхнього осмислення з різних позицій, комплексного знання про себе, відчутті професійної ідентичності,

самоефективності, емоційного інтелекту, емпатії, автентичності/конгруентності, умінні концентрувати увагу на теперішньому часі свого буття (“mindfulness”) підкреслюють американські науковці Н. Елман, В. Робінер, Дж. Ілфельд-Кай [13].

На вагомій ролі рефлексії наголошують британські дослідники А. Шейх, Д. Мілн, Б. Макгрегор, а також їхні українські колеги С. Табачников, Н. Михальчук, Є. Харченко, Е. Івашкевич [6], [3].

Вважаємо що не менш важливе значення у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів варто надавати таким інтенціональним властивостям особистості, як потреби у самореалізації, самодетермінації, позитивній внутрішній мотивації до освоєння обраного фаху. При цьому не останню роль у переліку відіграє самодетермінованість особистості, яка є безпосереднім результатом рефлексії (осмислення своєї життєвої історії та ставлення до різних ситуацій та подій). Найчастіше людина психологічно знаходиться всередині власного життя та формує оцінні ставлення до окремих конкретних його подій, а не до свого буття в цілому. Така неможливість стати у позицію зовнішнього спостерігача перетворює життєвий шлях особистості на звичайний біологічний процес існування. Розвиток рефлексії наділяє суб'єкта спроможністю розірвати коло детермінацій та стати повноцінним автором свого життя, тим, хто уміє усвідомлено змінювати чи корегувати його.

У процесі професійного становлення самодетермінація стає визначальним елементом, оскільки допомагає майбутньому фахівцеві конструювати свій професійний розвиток, а з ним фахове «Я» більш усвідомлено та цілеспрямовано.

Оскільки для конструювання професійного Я-образу необхідне функціонування системної рефлексії, інтроспекції та аналітичного мислення, процес формування позитивної професійної ідентичності можемо віднести до ресурсів когнітивної сфери особистості. Зокрема створення історії свого професійного становлення ґрунтується на осмисленні своєї Я-концепції у структурі майбутньої професійної діяльності, а також потребує самодетермінаційних здібностей суб'єкта.

Сама ж здатність створювати історію свого фахового становлення дає можливість побачити процес власної професіоналізації збоку та зробити її об'єктом активного дослідження з ціллю виокремити бажані ресурси та небажані недоліки для подальшого їхнього виправлення чи зменшення. У цьому випадку

для активізації процесу самоаналізу, рефлексії та реконструювання плану професійного становлення є доцільним використання технік нарративного підходу.

Зауважимо, що нарративний напрям психотерапії є відносно молодим у системі заходів психологічної допомоги. В основі нього лежить метафора тексту (нарративу) або історії. Норвезька науковиця Т. Моен у своїх рефлексіях щодо нарративного напрямку зазначає, що увесь життєвий досвід людини організується у вигляді логічних психологічних об'єднань (units), які створюють своєрідну мережу уявлень особистості про світ та себе у ньому. Кожному з цих об'єднань надають певного смислового навантаження та відображають у вигляді історії (нарративу) [12]. Для багатьох людей розповідання історій (storytelling) є специфічною формою розв'язання проблем чи прийняття життєво важливих рішень. Суб'єкт створює нарратив не тільки для структурування власного життєвого досвіду, а також для пояснення мотивів поведінки інших людей.

Нарративний підхід як напрям психотерапії та науки в цілому є предметом дослідження таких західних науковців, як Дж. Брунер, К. Герген, А. Кербі, Г. Олпорт, Т. Сарбін, Ч. Тейлор. Українська психологиня Ю. Вакулєнко описує дослідження у цій проблематиці так: «Піонером нарративного підходу можна вважати Теодора Сарбіна, який розглядає нарратив як основу дій людини. Не менш важливою постаттю в нарративному підході є Губерт Херманс, який розробив теорію «Діалогічного Я», яка розглядає самість як поліфонічний роман, що належить не одному автору, а багатьом. Ще одним представником нарративного підходу є Деніел Макадамс, який розробив модель ідентичності через життєву історію. Сьогодні лідером нарративного підходу до надання психологічної допомоги можна вважати австралійського психотерапевта Майкла Уайта і новозеландського психотерапевта Девіда Епстона, які є основоположниками нарративного підходу у психотерапії, а також американських психотерапевтів Джил Фрідман та Джина Комбса, які ефективно використовують нарративний підхід в рамках сімейної психотерапії» [1].

Основним припущенням нарративних технік є те, що досвід та поведінка кожної людини є детермінованими її індивідуальною інтенцією, а тому, щоб зрозуміти особистість необхідно визначити систему значень та смислів, які конструюють її внутрішній, психологічний світ. З цього випливає, що базовим принципом нарративного напрямку є те,

що суб'єкт не тільки розуміє себе за допомогою мови, а конструює себе в акті мовлення. Останнє твердження співвідноситься з актом самодетермінації особистості та є первинним у специфіці роботи у межах нарративної психотерапії.

Узявши до уваги основні положення описаного підходу, нами розроблена авторська техніка з використанням проєктивних принципів, метою якої є конструювання образу «Я – майбутній психолог». На першому етапі виконання завдання учасникам тренінгу пропонували зобразити автопортрет у повний ріст в образі соціальної ролі «психолога», на що відводилось 5 хв.

Другий етап проведення техніки передбачав покрокове створення нарративу (історії) свого професійного становлення з такими інструкціями: «На малюнку послідовно зробіть такі нотатки:

В області ніг напишіть, що особисто для Вас є основою для впевненості в обраній професії.

Біля недоміантної руки вкажіть ті властивості, які є Вашими слабкими сторонами як майбутнього психолога.

Біля своєї доміантної руки на малюнку напишіть Ваші сильні сторони та достоїнства як майбутнього психолога.

Зверніть увагу на фізичні відчуття у власному тілі. Зверніть свою увагу та свідомість на те, які емоції та почуття Ви переживаєте у зв'язку зі своєю майбутньою професією. Де у Вашому тілі знаходяться ці почуття та емоції, у якій частині тіла? Зафіксуйте якомога більше таких емоцій і почуттів та позначте їх на своєму малюнку у тих частинах свого тіла, де вони сконцентровані.

Голова – наше мислення, центр прийняття рішень та аналізу ситуації. Біля правої півкулі голови на Вашому малюнку опишіть ті бар'єри та труднощі, які можуть завадити Вашому професійному становленню.

Біля лівої півкулі голови напишіть свої способи долаття труднощів та бар'єрів Вашого професійного становлення. Що Ви робите для забезпечення успішності свого фахового становлення?

На третьому етапі проведення техніки студентам-психологам пропонували подивитись на свій малюнок у цілісності та за допомогою зроблених нотаток створити розповідь про себе як майбутнього психолога з конструюванням шляхів успішного професійного становлення. Для закріплення роботи й об'єктивізації роздумів учасників тренінгу ділили на пари та ініціювали обговорення історій в діадах.

У результаті контент-аналізу нотаток на малюнках учасників тренінгу по кожній із категорій (основа професійного становлення, слабкі сторони, сильні сторони, емоції та почуття, що пов'язані з професією, труднощі професійного становлення, шляхи вирішення таких труднощів) визначено смислове ядро асоціацій та периферія. Так, у категорії основа професійного становлення більшість респондентів вказали на наявність освіти, професійних знань, умінь та навичок (5 асоціацій), а також виокремили такі індивідуально-психологічні характеристики як чуйність, відкритість, доброта та комунікабельність (5 асоціацій). Периферію склали такі нотатки, як впевненість у собі (3), потрібність професії, її актуальність (3), бажання робити світ кращим, допомагати людям (3), інтерес до фаху (2), заробітна плата (2), підтримка від інших людей (2), уміння застосовувати знання та навички на практиці (2). Зауважимо, що для зображень професійного образу в 50% учасників характерним є відсутність будь-якої основи під ногами, що може свідчити про їхню підсвідому невпевненість у собі, як фахівця та відчуття браку опори у професійній діяльності.

У категорії сильних сторін себе як майбутнього психолога учасники вказали на такі властивості, як бажання працювати, допомагати, бути корисним суспільству (8 асоціацій), уміння слухати, толерантність й безоцінне ставлення до інших людей (6), емпатія, чуйність, комунікабельність, наполегливість, цілеспрямованість, відданість справі, здатність швидко навчатись (5). Периферію склали щирість, стресостійкість, фахові знання, уміння та навички, відповідальність, раціональність мислення та оптимізм (по 2 асоціації).

До категорії своїх слабких сторін студенти віднесли невпевненість у своїх знаннях та уміннях (8), нестабільність настрою та відсутність стресостійкості (6), відсутність практичного досвіду (5). У периферії знаходяться надмірна чутливість, лінь, страх робити помилки та нашкодити (3), страх починати, сором'язливість (2).

Емоції та почуття, якими описали своє професійне становлення студенти є здебільшого позитивні. До таких належать бажання допомагати іншим (5), радість, щирість, захоплення (по 2 асоціації). Негативний спектр емоцій становлять страх (5), невпевненість у собі (2), небажання працювати за обраним фахом (2). У шести учасників тренінгу відсутні будь-які емоції та почуття щодо свого професійного становлення.

До основних труднощів професійного становлення студенти-психологи віднесли страх почати практику (9), невпевненість у своїх знаннях, уміннях та навичках (6). Периферію становлять відсутність комунікабельності, упередженість у ставленнях до інших людей, небажання працювати за фахом, низька заробітна плата, стрес, пов'язаний з професією, брак знань та досвіду, лінь (по 2 асоціації).

Шляхи вирішення вказаних труднощів професійного становлення є узагальненими та мало конкретизованими. Так, більшість учасників серед своїх стратегій забезпечення успішності професійного становлення вказали «роботу над собою» (8) та постійне навчання та удосконалення (6), здобуття нових знань (5). У периферії знаходяться уміння долати труднощі, практика, стресостійкість, самомотивація, намагання робити усе добре.

З описаних нами нотаток до образу «Я – майбутній психолог» можемо зробити висновок, що студенти-психологи мають багато переживань та страху починати професійну діяльність, робити помилки, здобувати досвід. Це відображається у їхній невпевненості, відсутності конкретних шляхів вирішення труднощів професійного становлення та внутрішніх опор забезпечення професіоналізації. Крім цього, половина респондентів зобразила себе на малюнках в неформальному стилі одягу, в образі студентів/учнів, однак не сформованих фахівців-психологів.

У результаті виконання техніки учасники тренінгу ділились такими рефлексіями, як: *«вправа допомогла побачити більш цілісне уявлення себе у майбутній професії»*, *«вперше подивилась на себе саме збоку майбутньої фахової діяльності/ролі. Раніше не бачила себе конкретно у такому аспекті»*, *«зрозуміла, що потрібно більше працювати над подоланням труднощів»*, *«побачила, що не маю конкретних ідей, як зробити своє професійне становлення успішним»*, *«техніка допомогла побачити усі свої плюси та недоліки»*, *«спробувала визначити конкретні засоби як досягти успіху»*.

Використана нарративна техніка допомогла додатково визначити проблемні тенденції ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. За допомогою проєктивного її компоненту вдалось відобразити візуальний образ фахівця-психолога в уяві здобувачів вищої освіти, а також скорегувати основні акценти щодо подальшого психокорекційного впливу.

Висновки. У результаті теоретичного аналізу проблематики нами визначено, що такі

компоненти ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, як рефлексія, здатність до самодетермінації, професійна ідентичність та фаховий «Я-образ» потребують когнітивних технологій визначення їхньої специфіки та подальшої корекції. Низькі показники професійної самореалізації, професійних мотивів, мотивів творчої реалізації та навчально-пізнавальних мотивів, а також домінування серед студентів випускного курсу псевдо позитивної, дифузної та кризової професійної ідентичності зумовили

потребу в пошуку аналітичних засобів психокорекції. Так, за принципами нарративного напрямку психотерапії нами розроблена авторська техніка конструювання образу «Я – майбутній психолог» з використанням методу проективного малюнку.

Після проведення презентованої технології визначено додаткові особливості емоційного сприйняття себе як фахівців у середовищі студентів-психологів. Виокремлено напрями удосконалення психокорекційного інструментарію за нарративним напрямом.

Література:

1. Вакуленко В. Ю. Використання арт-терапії та нарративної психотерапії у психологічному супроводі батьків дітей з порушеннями розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 2020. № 2. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15804158712164.pdf>
2. Холковська І. Л., Московчук О. С. Особливості соціокультурного освітнього простору як чинника формування соціальної компетентності студентів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2018. Випуск 52. С. 430–434.
3. Tabachnikov S., Mikhalechuk N., Kharchenko Y., Ivashkevych E. (2019). The empirical research of the experience of reflection of future psychologists. *Психологічні перспективи*, Вип. 33. С. 248–260.
4. Титаренко Т. М. Особистісні практики конструювання життя: зміна фокусування. *Педагогічна і психологічна наука в Україні: зб. Наук. Праць: в 5 т. Т. 2: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія*. Київ : Пед. Думка, 2012. С. 175–186.
5. Штифурак В.С., Шаманська О.І., Педоренко В.М. Психологія професійного становлення психолога-консультанта: навчальний посібник. Вінниця, 2021. 226 с.
6. Alia I. Sheikh, Derek L. Milne, Bryony V. MacGregor. (2007). A model of personal professional development in the systematic training of clinical psychologist. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. 14, 278–287. Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002/cpp.540
7. Englund, C., Olofsson, A D., Price, L. (2018). The influence of sociocultural and structural context in academic change and development in higher education. *Higher Education*, 76(6). P. 1051–1069. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1180518/FULLTEXT02.pdf>
8. Frankl V. Man's Search for Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust. London. Sydney. Auckland. Johannesburg : Rider, 2004. 160 p.
9. Fromm E. (1947). Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics. New-York : Open Road Media, 2013. Kindle Edition, 257 p.
10. Hobfoll S. E., Lilly R. S. Resource conservation as a strategy for community psychology. *Journal of Community Psychology*. № 21. 1993. Pp. 128–148.
11. Laura Elena Nastasa, Ana-Maria Cazan. (2013). Personal and professional development of beginner psychologists. *3rd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance*. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 84 (2013). 781–785. URL: https://www.researchgate.net/publication/275220295_Personal_and_Professional_Development_of_Beginner_Psychologists
12. Moen, T. (2006). Reflections on the Narrative Research Approach. *International Journal of Qualitative Methods*. Volume 5. Issue 4. Pp. 56-69. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/160940690600500405?fbclid=IwAR3o0W9xbuOsrYwET8sKdD3rHYTtLgpEcPXgfwWTIMNMqzz8YM8td9gL21k&>
13. Nancy S. Elman, William N. Robiner, Joyce Illfelder-Kaye. (2005). Professional development: training for professionalism as a foundation for competent practice in psychology. *Professional Psychology: Research and Practice*, Vol. 36, No. 4, 367–375. URL: https://www.researchgate.net/publication/228634653_Professional_Development_Training_for_Professionalism_as_a_Foundation_for_Compentent_Practice_in_Psychology
14. Rogers R. Carl (1960). A Therapist's View of Personal Goals. Eastford, USA: Martino Fine Books, 2021. P. 34.

References:

1. Vakulenko V. Yu. (2020). Vykorystannia art-terapii ta naratyvnoi psykhoterapii u psykhologichnomu suprovodi batkiv ditei z porushenniamy rozvytku [The use of art therapy and narrative psychotherapy in the psychological support of parents of children with developmental disabilities]. *International Scientific Journal "Internauka"*. № 2. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15804158712164.pdf> [in Ukrainian].
2. Kholkovska I. L., Moskovchuk O. S. (2018). Osoblyvosti sotsiokulturnoho osvitnoho prostoru yak chynnyka formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv [Features of social and cultural educational space as

a factor in the formation of students' social competence]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. Issue 52. P. 430–434. [in Ukrainian].

3. Tabachnikov S., Mikhalchuk N., Kharchenko Y., Ivashkevych E. (2019). The empirical research of the experience of reflection of future psychologists. *Psykhologichni perspektyvy*, Issue. 33. P. 248–260 [in English].

4. Tytarenko T. M. (2012). Osobystisni praktyky konstruiuvannia zhyttia: zmina fokusuvannia [Personal practices of constructing life: changing focus]. *Pedahohichna i psykhologichna nauka v Ukraini: zb. Nauk. Prats:* in 5. Vol. 2: Psychology, developmental physiology and defectology. Kyiv : Ped. Dumka. P. 175–186 [in Ukrainian].

5. Shtyfurak V.S., Shamanska O.I., Pedorenko V.M. (2021). *Psykhologhiia profesiinoho stanovlennia psykhologa-konsultanta: navchalnyi posibnyk*. [Psychology of professional development of a counsellor psychologist: textbook]. Vinnytsia. 226 c.

6. Alia I. Sheikh, Derek L. Milne, Bryony V. MacGregor. (2007). A model of personal professional development in the systematic training of clinical psychologist. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. 14, 278–287. Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002/cpp.540.

7. Englund, C., Olofsson, A D., Price, L. (2018). The influence of sociocultural and structural context in academic change and development in higher education. *Higher Education*, 76(6). P. 1051–1069. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1180518/FULLTEXT02.pdf>

8. Frankl V. (1946). *Man's Search for Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust*. London. Sydney. Auckland. Johannesburg : Rider, 2004. 160 p.

9. Fromm E. (1947). *Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics*. New-York : Open Road Media, 2013. Kindle Edition, 257 p.

10. Hobfoll S. E., Lilly R. S. (1993). Resource conservation as a strategy for community psychology. *Journal of Community Psychology*. № 21. P/ 128–148.

11. Laura Elena Nastasa, Ana-Maria Cazan. (2013). Personal and professional development of beginner psychologists. *3rd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance*. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 84 (2013). 781–785. URL: https://www.researchgate.net/publication/275220295_Personal_and_Professional_Development_of_Beginner_Psychologists

12. Moen, T. (2006). Reflections on the Narrative Research Approach. *International Journal of Qualitative Methods*. Volume 5. Issue 4. P. 56–69. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/160940690600500405-fbclid=IwAR3o0W9xbuOsrYwET8sKdD3rHYTtLgpEcPXgfgqWTIMNMqzz8YM8td9gL21k&>

13. Nancy S. Elman, William N. Robiner, Joyce Illfelder-Kaye. (2005). Professional development: training for professionalism as a foundation for competent practice in psychology. *Professional Psychology: Research and Practice*, Vol. 36, No. 4, 367–375. URL: https://www.researchgate.net/publication/228634653_Professional_Development_Training_for_Professionalism_as_a_Foundation_for_Compentent_Practice_in_Psychology

14. Rogers R. Carl (1960). *A Therapist's View of Personal Goals*. Eastford, USA : Martino Fine Books, 2021. P. 34.